

שירות נשים במערך המילואים -

צבא העם או צבא ה"אם" ?

טל לוי דיאמנשטיין, 2024 | שנה ל-7 באוקטובר

בשנת 1948 עם הקמת המדינה, בראשית דרכו של צה"ל, מתווה ראש הממשלה הראשון דוד בן גוריון עקרון אחד מרכזי: **צבא ההגנה לישראל יהיה "צבא העם"**, ולפיכך - הגיוס חייב יהיה לחול על כולם ותפקידו של הצבא הוא גם תפקיד חברתי וחינוכי כשותף מרכזי בתהליך בניין האומה. או במילים אחרות, כור ההיתוך של החברה הישראלית ההולכת ונבנית.

תלמידי התיכון בישראל מכירים היטב בחומר לבגרות את מודל צבא העם ומשננים אותו היטב לבחינה, ואם לרגע נדמה היה שה-7 לאוקטובר על כל השבר הגדול שהביא עימו, הביא גם את ההבנה הבלתי מתפשרת שאין בישראל פריבילגיה למודל אחר שאינו משלב את כלל המגזרים והמגדרים, הרי שבחודשים האחרונים חוזרות לנשב שוב, ביתר שאת רוחות מודל צבא ה"אם":

אם את אישה - אז תוכיחי. ונראה. ולא בטוח. ולא בכל מחיר.

אם אתה חרדי - אז נעשה בכאלו.

אם אתה ערבי מוסלמי - אז ממש לא תודה.

אם את אישה ערבייה או חרדית - אז בכלל אין על מה לדבר. תודה ושלו.

אז צבא העם או צבא האם?

תלוי את מי שואלים.

כמייסדת פורום המילואימיות, אני נתקלת שוב ושוב בגבות מורמות, נשים שעושות מילואים? מה הרעש? בשביל זה להקים קהילה? רוצות לצאת למילואים? צאו...

ובכן, המציאות הרבה יותר מורכבת.

במלחמת חרבות ברזל, כ-60,000 נשים שירתו וחלקן עודן משרתות במילואים. הן מהוות כ-18% מהמערך המגויס.

כ-10,000 מתוכן קיבלו בעבר פטור גורף אוטומטי משירות מילואים (רובן פשוט כי הן נשים ומגמת צמצום המערך לפני "חרבות ברזל" פשוט צמצמה באופן אוטומטי שירות של נשים במילואים) - ולמרות זאת הן שבו והתייצבו לשירות מילואים במלחמה **מיוזמתן**.

כ-20% מהנשים המגויסות למילואים משרתות ביחידות לוחמות.

כפי שניתן לראות, כבר במהלך השנים האחרונות שקדמו לחרבות ברזל ישנה מגמה הולכת וגוברת של השתלבות נשים במערך המילואים וזאת על אף המדיניות המוצהרת של צה"ל לפני חרבות ברזל, לצמצום מערך המילואים בכללותו.

מגמה הפוכה זו מוסברת, בין היתר, בשל שילובן של נשים במגוון הולך וגדל של תפקידים במערך הסדיר המשפיע באופן ישיר על מערך המילואים, בד בבד עם ההעדפה של צה"ל לשילוב משרתים על בסיס מקצועי (אזרחי או צה"לי) וכמובן, המוטיבציה הגבוהה של נשים לשירות משמעותי ושינוי התפיסה ההולך ומחלחל בחברה החילונית ביחס לתא המשפחתי.

המלחמה הנוכחית הוכיחה מעל לכל ספק כבר ביומה הראשון, שני דברים:

- נשים יכולות וצריכות להיות חלק מהמערך הלוחם ללא פשרות, ללא הנחות, בתנאים שוויוניים.
- וכן, כי מערך המילואים מהווה תנאי להמשך קיומו של צה"ל כצבא חזק, מקצועי ואיכותי ואסוד להמעיט בחשיבותו.

לצד האמירה הזאת, נדמה כי הפיכתו של מערך המילואים למעיין "מערך סדיר" המשרת תקופה ממושכת ורציפה של כשנה, כמעט כמו שירות קבע למעשה, מחדדת את המשך המגמה במסגרתה צה"ל הופך להיות צבא של חלק מהעם.

מחקרים ומאמרים רבים לאורך השנים קבעו כי השירות בצה"ל, וטיבו, הוא חלק מכריע בהגדרת הזהות הישראלית. ישנה זיקה בין ישראליות לבין שירות בצה"ל, דבר שמתבטא במוטיבציה לשירות ובהשפעה שיש לצה"ל על החברה הישראלית, בכניסה לתפקידי מפתח בעולם התעסוקה ואפילו לכהונה ציבורית בפוליטיקה המקומית והארצית.

מראשית דרכו, ובשל מבנהו ההיסטורי, מהווה מערך המילואים בישראל מעין "מועדון סגור" המיועד ברובו לגברים, נרקמים בו קשרים ייחודיים והווי ייחודי, אשר נכון להיום, מיועד כמעט רק למחצית האוכלוסייה ומשפיע מהותית על אופיה של החברה הישראלית ועל חיי היום יום בה.

בעוד שמערך משרתי המילואים משווע לכוח אדם איכותי ובעל מוטיבציה ומתלונן תדירות על שחיקה הולכת וגוברת, נשים רבות, בעלות ערך ויכולת תרומה משמעותית למערך המילואים, עדיין נדחקות ממנו החוצה, בין אם באופן רשמי ובין אם בשל חסמים שונים חברתיים, אישיים וצבאיים.

בסקר השנתי של פורום המילואימיות אשר נערך בקרב משרתות פעילות במערך המילואים בתחילת שנת 2024, ובו השתתפו מדגם מייצג של למעלה מ-300 נשים, נמצא כי לצד המגמה ההולכת וגוברת של רמת שביעות רצון גבוהה ומוטיבציה גבוהה לשירת עלו גם הנתונים הבאים:

- 50% מהמשיבות משרתות/שירתו מעל 100 ימי מילואים במלחמת חרבות ברזל. 32.5% משרתות/שירתו בין 50 ל-100 ימים והנותרות בין 10 ימים ל-50 ימים.
- 72% מהמשיבות ציינו שבני/בנות זוגן לא קיבלו שום תמיכה במהלך המלחמה. 14.5% ציינו שקיבלו אך לא מספיק.
- 31% מהמשיבות הן אמהות, כאשר מקרב אלו שאינן אמהות כ-66% ציינו כי ירצו להמשיך ולהתנדב לשירות המילואים גם לאחר שיילדו.
- 71% מהנשאלות ציינו כי נגרעו בעבר משירות מילואים שלא בהסכמתן, ללא שום נוהל מסודר וללא מעורבות המפקדים הישירים שלהן, ונאלצו לפנות באופן אקטיבי כדי לבקש לחזור לקחת חלק במערך המילואים.
- 11% מהנשים ציינו כי חוו הטרדה מינית במסגרת שירות המילואים. 82% מהן לא דיווחו על ההטרדה.
- 45% מהנשים ציינו כי אינן מקבלות מענה לוגיסטי הולם לפערים מגדריים במסגרת שירותן או מקבלות מענה חלקי בלבד. (למשל -חדרים נפרדים לשינה, מקלחות נפרדות, שירותים נפרדים, ועוד..)

נתונים אלה ואחרים הנאספים על ידינו בשנים האחרונות, מעידים כי לא די במוטיבציה גבוהה לשירות לאישה, ובפרט לאישה עם ילדים, נדרשות לצד המוטיבציה הגבוהה, גם סבלנות, נחישות ויכולת הכלה גבוהה מאד על מנת לקחת חלק פעיל בשירות מילואים. נשים נדרשות להוכיח את עצמן שוב ושוב, הן בתפקיד הצבאי והן במעגלים האזרחיים והאישיים, ובניגוד לגברים -התפיסה הרווחת אינה רואה במשרתת המילואים "גיבורה" אלא "הזויה".

אין אנו מתעלמות מהעובדה שכניסתן של נשים למערך המילואים מהווה אתגר לצה"ל, לעמיתינו הגברים ולחברה הישראלית בכללותה. אך יחד עם זאת, היא טומנת בחובה ערך רב עבור המערכת והמדינה. זאת ועוד, לשירות מילואים של נשים יש כאמור פוטנציאל להיות מחולל שוויון בדרכן האזרחית.

על מנת לשנות את המשוואה ולאפשר לצבא להיות מקצועי יותר, יש לעשות פעולות רבות.

כניסתם של מגזרים אחרים תחת האלונקה, תקל על העומס, תוריד את רמת השחיקה ותכניס למשפך הסינון והמיון יותר מתחרים על כל תפקיד פוטנציאלי. אבל תהליך כזה הוא אמיץ, ארוך ומסורבל, בדרך אליו, צה"ל צריך לעשות עוד כמה צעדים אמיצים אבל קטנים יותר, מגדריים.

בראש ובראשונה לפתוח את ההזדמנות להתחרות על כל תפקיד במערך הלוחם הסדיר למי שיכולה ורוצה בכך. בתנאים שווים לאלו של הגברים ולאזן את המערך תחילה.

ואז, בהציצו פנימה למערך המילואים, הוא יהיה חייב לעשות לפחות שלוש פעולות מרכזיות:

מענה פרטני מגדרי לפערים הקשורים לאופי השירות ובבסיסם תנאי שירות הוגנים ושווים (מקלחות, שירותים, שינה, מדים, ציוד אישי).

דיאלוג מתמיד עם מפקדים במערך המילואים ושינוי התפיסה הרווחת של מפקדים המעכבת התקדמות של נשים לתפקידים בכירים יותר ורואה בהן עול או כוח אדם זמני.

שינוי התודעה בחברה הישראלית - בני זוג, מעסיקים, מעגלי תמיכה, קהילות נשים אחרות. העלאת מודעות לחשיבות השירות של נשים במילואים ויצירת לגיטימציה ציבורית המעודדות עוד ועוד נשים לקחת חלק כפי יכולתן וכישוריהן בעוד בני הזוג שלהן לומדים לבקש עזרה בהעדרן.

בחברה, מוטלת עלינו החובה להמשיך לדאוג לכך שמקומן של נשות המילואים יהיה טבעי ומובן מאליו. כמו זה של עמיתנו הגברים, זאת חובה שהיא הזכות של כולנו כדי ליצור חברה חזקה יותר וצבא חזק יותר.

טל לוי דיאמנשטיין, אשתו של טל ואמא של יובל, איתן וטומי. יועצת ארגונית ויזמת חברתית. בוגרת תואר שני בייעוץ ארגוני באוניברסיטת בר אילן.

החל משנת 2013 משרתת מילואים פעילה ביחצ"א ובשנים האחרונות קצינת מודיעין אוכלוסיה ביחידה.

בעקבות שירות המילואים ייסדה בשנת 2021 את פורום המילואימיות הפועל לקידום זכויותיהן של משרתות המילואים.

